

Katsaus *Maamme kirjan* eri versioiden raamattusitaatteihin

Ossi Kokko
Suomalaisen Kirjallisuuden Seura

Abstract

The first edition of the very popular textbook *Boken om Vårt Land* by Zacharias Topelius (1818–1898) was published in autumn 1875. The Finnish translation was published a few months later in spring 1876, but its language was severely criticized, for which reason a new translation by a new translator was published about two years later in 1878. In 90 years, 57 Finnish versions were published. At the same time, only 20 Swedish versions were published, the last one in 1942. Swedish versions were used as a source text for the Finnish translations until the independence of Finland (1917). Later Finnish versions were based only on the earlier Finnish versions.

An important dimension of Zacharias Topelius teaching model was religiosity, and it is accentuated as citations of the *Bible* in *Maamme kirja*. A general principle about that kind of citations is that in a translation of another book where they are citations, they are not translated again but the original text is used. However, as *Bible* translations may change, the style and meaning of a citation may change as well. In this paper, I analyze how *Bible* citations in *Maamme kirja* changed in different translation versions.

Keywords: translating, textual criticism, different editions, changing of a text

Asiasanat: kääntäminen, tekstikritiikki, eri painokset, tekstin muuttuminen

1 *Maamme kirja* ja sen eri versiot

Zacharias Topeliuksen legendaarisen oppikirjan, *Maamme kirjan*, muuntuminen vuosien kuluessa on mielenkiintoista. Tässä katsausartikkelissa näkökulmana on ennen kaikkea tuon teoksen tekstiversioiden vertailu, joka liittyy sekä kääntämisen että toimitamisprosesseihin. Näin esiin saadaan teoksen muuttuminen vuosikymmenien aikana. Tarkastelu on syntynyt Svenska litteratursällskapet i Finlandin ja Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran *Maamme kirjan* digitaalinen editio -hankkeen ohessa. Digitaalinen editio julkaistiin huhtikuussa 2018 (ks. <http://maammekirja.fi/>). Editio avaa näköaloja muun muassa Suomen olojen muuttumiseen, aatehistoriaan, kouluopetuksen vaiheisiin sekä historiografiaan. Lisäksi se valaisee lukukirjan sisältöjen muutoksia eri vuosikymmenillä sekä kertoo suomen kieltä ja kääntämistä koskevien ihanteiden kehityksestä.

Zacharias Topeliuksen suureen suosioon noussut *Boken om Vårt Land* -oppikirja julkaistiin syksyllä 1875. Kirkkoherra Johan Bäckvallin tekemä ensimmäinen suomen-

nos julkaistiin puoli vuotta myöhemmin keväällä 1876, mutta Paavo Cajanderin tarkistama uusi suomennos julkaistiin jo 1878. Tämä johtui ensimmäisen suomennoksen saamasta kritiikistä, jossa nostettiin erityisesti esille kielen vanhanaikaisuus.

Topeliuksen elinaikana teoksesta julkaistiin kahdeksan ruotsinkielistä painosta, joiden muokkaamiseen hän itsekin osallistui. Cajanderin toimittamia suomenkielisiä laitoksia julkaistiin samaan aikaan 14.

Tästä pitkäikäisestä oppikirjasta julkaistiin 90 vuoden aikana kaiken kaikkiaan 57 suomenkielistä painosta. Viimeinen varsinainen oppikirjapainos ilmestyi 1965, jonka jälkeen on julkaistu vielä näköis- ja juhlapainoksia. Laitokset pysyttelivät monin osin alkuperäisen teoksen mukaisina, mutta silloin tällöin ruotsin- ja suomenkielisiin laitoksiin tehtiin isompiakin muutoksia ja uudistuksia. Vielä 1900-luvun alussa ruotsinkieliset laitokset olivat jonkinlainen lähde suomennoksille, mutta näyttää siltä, että itsenäistymisen jälkeen uudet suomenkieliset laitokset perustuivat pääasiassa aiempiin suomennoksiin. Ainakaan ruotsinkielisten laitosten uusista versioista ei mainita suomennosten esipuheissa. Ruotsinkielisiä versioita ei muutenkaan julkaistu yhtä monta, sillä viimeisin ruotsinkielinen laitos oli vuonna 1942 julkaistu 20. painos. On mahdollista, että *Boken om Vårt Land* ja *Maamme kirja* olivat alkaneet elää omaa elämäänsä.

Tämän katsauksen¹ työvälineenä käytetty *Maamme kirjan* digitaalinen editio julkaistiin keväällä 2018. Sitä tehtäessä analysoitiin teoksen uudistusprosessia ja päädyttiin siihen, että tärkeimmät uusitut laitokset olisivat vuonna 1915 julkaistu 21. painos sekä vuonna 1944 ilmestynyt 47. painos. Niiden lisäksi niin sanotuksi lukutekstiksi eli edition keskiössä olevaksi lukukirjan tieteellisesti toimitetuksi tekstiksi julkaistiin vuonna 1878 ilmestynyt toinen painos. Periaatteessa suomennoksen ensipainos vuodelta 1876 olisi voinut olla pohjatekstinä, mutta Bäckvallin suomennoksen saaman aikalaiskritiikin vuoksi Cajanderin muokkaamaa toista laitosta voidaan pitää suomalaiselle koulutukselle ja historialle tärkeämpänä pohjatekstinä, etenkin kun Cajander pysyi *Maamme kirjan* toimittajana koko 1800-luvun. Tämän katsauksen lähteenä käytän lisäksi ruotsinkielistä ensipainosta, joka sekin julkaistiin digieditiossa, sekä Kotuksen varhaisnykysuomen korpuksesta peräisin olevaa Bäckvallin ensipainosta.

Mahdollisesti tärkeä versio olisi ollut Suomen itsenäistymisen jälkeen vuonna 1919 uudistettu laitos, jossa näkemyksiä ja sisältöä muutettiin jonkin verran, esimerkiksi Suomen ulkomaalaistaustaisista kansalaisista kertovat alaluvut poistettiin ja vastaavasti lisättiin kertomus kansalaissodasta. Sen jälkeen laitosten sisältö kuitenkin muuttui koko 20- ja 30-luvun, joten vuoden 1919 laitos ei ollut kovin pysyvä. Samoin toisen maailmansodan aikana ja jälkeen tehtiin vielä muutamia asiamuutoksia. Esimerkiksi jatkosodan aikana vuoden 1943 laitokseen kirjoitettiin talvisota-kertomus ”Sata kunnian päivää”, joka kuitenkin poistettiin heti seuraavasta sodan jälkeisestä laitoksesta (1944).

Digieditiota koskevat periaatepäätökset liittyvät historiallis-kriittiseen tekstuaaliseen tutkimukseen, jota on jo aiemmin käytetty Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimittamissa Aleksis Kiven tuotannon tekstikriittisissä editioissa. Käytännössä se tarkoittaa, että tekstin muuttaminen on varsin varovaista. Teksti pyritään säilyttämään mahdolli-

---

¹ Kirjoittaja menehtyi katsauksen toimitusprosessin viimeisen vaiheen ollessa kesken. Hänen puolestaan viimeistelystä ovat vastanneet *Maamme kirja* -editiohankkeen toimittajakollegat Sakari Katajamäki ja Reeta Holopainen.

simman tarkkaan aikanaan julkaistussa muodossa; vanhoja sanoja ei uudisteta eikä epävarmoja virheitä korjata. Ainoastaan selkeät ladontavirheet on korjattu. Vanhat tai muuten oudot ilmaukset pyritään sitten selittämään tekstien kommentaareissa.

Historiallis-kriittisen toimituksen perustana on useiden tekstiversioiden vertailu sekä digieditiossa julkaistavien laitosten vertailu. Näin analysoidaan tekstin muuttuminen ja tulkitaan, miten se vaikuttaa tekstin yleiseen olemukseen. Koska digieditio on tämän katsaukseni perustana, vertailua suoritetaan vain editiossa olevien versioiden sekä suomenkielisen ensipainoksen välillä. Topeliuksen ajan *Raamatun* versioihin viittaa nimityksellä ”Vanha Kirkkoraamattu”, mikä ei tarkoita suoraan mitään tietyn vuoden laitosta. Olen tarkistellut näitä sitaatteja useasta 1800-luvun loppupuolen ja 1900-luvun alun *Raamatuista*, eikä niissä ole eroja tarkastelemieni sitaattien suhteen.

2 *Maamme kirja ja Raamattu*

Zacharias Topeliuksen opetusmetodien tärkeänä ulottuvuutena oli hengellisyys ja uskonnollisuus, ja siksi *Maamme kirjan* eri alaluvuissa korostuvat *Raamatun* sitaatit. Erityisesti niitä on käytetty alalukujen mottoina tai iskulauseina. Esimerkiksi ”Isänmaa”-alaluvun alkulauseena käytetään *Raamatun* Sananlaskujen jaetta 22:28: ”Älä siirrä takaperin entisiä rajoja, jotka esi-isäs tehneet ovat” (Topelius 1878: 4).

Toisinaan sitaatit mainitaan tekstin alussa, kuten alaluvussa ”Meno Lech-virran ylitse”:

- (1) Talven tultua liehui voitollisia Ruotsin sotailippuja suurimmassa osassa Saksanmaata. Näyttipä siltä kuin Jumalan kostava enkeli olisi kulkenut näiden edellä ja huutanut kansoille kuningas Davidin sanat 12 psalmissa: ”Että köyhät hävitetään ja vaivaiset huokaavat, nyt minä nousen, sanoo Herra: minä panen sen vapauteen, jota vastaan puuskutaan. (Topelius 1878: 333–334.)

Viittaus psalmiin ei siis ole varsinaisesti alaluvun mottoina, mutta se kuitenkin sijoittuu aivan alaluvun alkuun, joten tietynlaista tarinan taustoitusta se on.

Kun *Raamatun* suomennostyö eteni *Maamme kirjan* historian aikana, sitaattien tyyli ja merkityskin saattoivat muuttua. Tässä artikkelissa tarkastelen, kuinka *Maamme kirjassa* olevat raamattusitaatit elivät käännosten mukana. Samalla pohdin, kuinka käännosteosten suhde muuttuu niin alkuperäisteokseen kuin sitaattien lähteeseenkin tehtyjen muutosten myötä.

Maamme kirjan ruotsinkielisessä ensipainoksessa on selkeästi ilmoitettuja raamattusitaatteja 26 kappaletta. Niiden lisäksi Topelius käyttää proosatekstissään *Raamatusta* muokattuja lainoja, joita hän ei kuitenkaan suoraan ilmoita sitaateiksi. Esimerkiksi ”Isänmaa”-alaluvun lause:²

- (2) Wi måste hedra dem, såsom wi hedra feder och moder, på det att oss må wäl gå och wi må länge lefwa i det land, som Gud har gifwit oss. (Topelius 1875: 5.)

---

² Esimerkeissä alalukujen niminä käytetään toisen laitoksen (1878) otsikoita. Monet ovat enemmän tai vähemmän muuttuneet uudistusten myötä, joten kaikkia nimiversioita en tässä yhteydessä mainitse.

- (3) ”Meidän tulee kunnioittaa heitä niinkuin isää ja äitiä, jotta menestyisimme ja kauan eläisimme siinä maassa, jonka Jumala meille on antanut.” (Topelius 1878: 5.)

Lause viittaa kymmenen käskyn neljänteen käskyyn (2. Moos. 20:12), jonka voi ajatella olleen tuttu aikalaislukijoille eli 1800-luvun loppupuolen koululaisille. Viittausta ei siis välttämättä tarvinnut aina osoittaa. Toisaalta esimerkiksi ”Maa ja kansa” -alaluvun seuraava kohta tuntuu viittaavan Johanneksen evankeliumin 15. luvun viidenteen jakeeseen ”Minä olen wiinapuu, te olette oksat: joka minussa pysyy ja minä hänessä, hän kantaa paljon hedelmää; sillä ilman minua ette voi mitään tehdä.” (*Biblia* 1853: Joh. 15:5), joka ei välttämättä ole ollut yleisesti tuttu:

- (4) Det är likasom en wäldig gammal björk: löfwet är du och ditt lilla hem; genren är ditt folk; stammen är menskligheten. (Topelius 1875: 13.)
- (5) Se on suuren ja vanhan koivun kaltainen: lehtenä olet sinä pienine kotinesi: oksana on kansasi; runkona on ihmiskunta. (Topelius 1878: 13.)

Näitä tulkinnallisia kohtia en tässä yhteydessä analysoi, mutta jos Topeliuksen raamatullista tai uskonnollista otetta halutaan laajemmin tutkia, nekin pitäisi huomioida.

Maamme kirjassa selvästi ilmoitetuista 26 raamattusitaatista ensimmäisessä luvussa ”Maa” niistä on miltei puolet eli 11, viidennessä luvussa ”Kertomuksia Suomen sotaisista ajoista” kahdeksan ja kuudennessa luvussa ”Kertomuksia Suomen uudemmasta ajasta” kuusi. Näiden lisäksi vain luvussa kaksi ”Kansa” on yksi ilmoitettu raamattusitaatti. Mielenkiintoista on se, että luvuissa kolme ”Pakanallisia jumalia ja sankarisatuja” ja neljä ”Kertomuksia Suomen katolisista ajoista” ei raamattusitaatteja ole lainkaan. Mahdollisesti Topelius on mieltänyt näiden lukujen tarinat esihistoriallisiksi, joihin *Raamattua* ei ole tarvinnut liittää, tai sitten hän ei ole halunnut yhdistää Suomen 1800-luvun luterilaisuutta aiempiin muihin uskonnon vaiheisiin.

Suurin osa Topeliuksen käyttämistä *Raamatun* sitaateista on joko psalmeista – yhdeksän sitaattia – tai Salomonin Sananlaskuista (nyk. Sananlaskut), joita on viisi. Tämä viittaa Topeliuksen ajatukseen käyttää runollisia ja kuvaannollisia mottoja. Muita mottoja hän on ottanut myös kansanperinteen sananlaskuista, mikä tukee tätä lyyristä taustaa.

3 Sitaattien käänöksistä

Toisesta teoksesta lainattujen sitaattien kohdalla yleisenä käänösperiaatteena lienee, että uudemman teoksen käänöksessä käytetään aiemmin käännettyä alkuperäistä muotoa eikä niitä yleensä käännetä toisin. *Maamme kirjan* ensimmäisessä suomennoksessa kirkkoherra Johan Bäckvall onkin käyttänyt jokseenkin suoraan Vanhaa Kirkkoraamatua. Näihin sitaattikohtiin ei suomennoksen parantaja Paavo Cajander ole puuttunut toisessa painoksessa. Esimerkiksi edellä mainittu ”Isänmaa”-alaluvun motto, ”Älä siirrä takaperin entisiä rajoja, jotka esi-isäs tehneet ovat” (Sananl. 22:28), noudattaa muodoltaan Vanhaa Kirkkoraamatua jokseenkin täsmällisesti: ”Älä siirrä takaperin entisiä rajoja, jotka esi-isäs tehnet owat.” (*Biblia* 1853).

Muutamissa kohdin Bäckvall on kuitenkin muokannut tekstiä, mutta ei varsinaisesti sisältöä muuttaen. Esimerkiksi Jobin kirjaan perustuva sitaatti ”Maamme alku” -alaluvun lopussa – ”Wilja kasvaa maasta; mutta sen sisukset käännetään nurin niinkuin tullelta.” – oli Vanhassa Kirkkoraamatusta muodossa: ”Tuli saadan myös maan alta, josa kuitenkin wilja päällä kasvaa.” (*Biblia* 1853: Job. 28:5). Jo Bäckvallkin on siis parantanut ymmärrettävyyttä jonkin verran.

Yleisessä tiedossa on, että *Raamatun* suomennoksen uudistaminen eteni hyvin hitaasti 1800-luvulla (ks. esim. Puukko 1946). Prosessi käynnistyi jo 1850-luvulla, ja ensimmäisiä luonnoksia ilmestyi muutaman vuoden päästä. Virallisesti hyväksytty uusi suomennos julkaistiin kuitenkin vasta 1930-luvulla: Vanha testamentti 1933 ja Uusi testamentti 1938. Toisaalta vuoden 1776 Kirkkoraamatua kyllä päivitettiin jo 1800-luvulla jonkin verran ortografisesti, mutta käännosten sisältöjä ei muutettu. Esimerkiksi edellä mainittu Jobin kirjan sitaatti oli vuoden 1776 versiossa ”Tuli saadan myös maan alta, josa cuitengin wilja päällä caswa.” (*Biblia* 1776). On siis selvää, että kirkkoherra Bäckvallin käytössä oli 1800-luvulla päivitetty versio.

Kun sitten uusi raamatun suomennos saatiin käyttöön 1930-luvulla, vuoden 1944 uudistetussa painoksessa käytetään pääasiassa sitä. Esimerkiksi edellä mainittu Jobin kirjan sitaatti on vuoden 1944 versiossa täysin vuoden 1933 Vanhan testamentin mukainen: ”Maasta kasvaa leipä, mutta maan uumenet mullistetaan kuin tulen voimalla.” (*Pyhä Raamattu* 1938).

Toki joitain sitaatteja vuoden 1944 laitoksesta on poistunut kokonaan, mutta se liittyy ennemminkin laajempiin sisällöllisiin muutoksiin kuin pelkästään *Raamatun* vaikutuksen heikkenemiseen. Edellä mainitussa Sananlasku 22:28 -tapauksessa ”Isänmaa”-alaluvun motoksi on vaihdettu neljännen Mooseksen kirjan jae ”Se on se maa, jonka te saatte perintöosaksenne.” (4. Moos. 34:2). Tämä muutos luo mielenkiintoisen näkymän juuri päättyneen jatkosodan jälkeiseen isänmaahan ja sen toimintaan.

4 Otto Manninen *Maamme kirjan* toimittajana ja kääntäjänä

Mielenkiintoista *Maamme kirjan* raamattusitaattien suhteen on se, että vuoden 1915 uudennoksen toimittaja, runoilija Otto Manninen, osallistui myös 1910-luvulla käynnistettyyn *Raamatun* uudistamishankkeeseen, mutta vasta *Maamme kirja* -projektinsa jälkeen.³ Vuonna 1921 hän korvasi käännöskomitean aiemman kirjallis-kielellisen asiantuntijan Juhani Ahon.

Maamme kirjan vuoden 1915 versiossa Mannisen muokkaamat sitaatit eivät yleensä vastaa Vanhaa Kirkkoraamatua. Tosin eräät ovat vain hieman muokattuina, kuten ”Meidän maamme ja maailma” -alaluvun lopetuksen sananlaskujen (Sananl. 27:8) sitaatti, joka aiemmassa versiossa oli:

(6) Niinkuin lintu, joka pesästänsä kulkee, niin on se mies, joka sijastansa siirtää. (Topelius 1878: 15.)

³ *Maamme kirjan* uudistamiseen osallistui myös Rauman yhteislyseon suomen ja historian opettaja, maisteri A. K. Ahlfors, mutta Manninen vastasi uuden laitoksen lopullisesta korjaus- ja tarkastustyöstä.

Vuoden 1915 versiossa Mannisen muokkaamana se kuuluu:

- (7) Kuin pesästensä paennut lintu, niin on se mies, joka asuinpaikaltansa pakenee. (Topelius 1915: 15.)

Vaikka sisältö on jokseenkin sama, tätä Mannisen muotoilua ei näytetä käytetyn mis-
sään *Raamatun* versiossa. Vuoden 1944 *Maamme kirjassa* käytetyn 1930-luvun *Raama-
tun* muoto on kehittynyt edelleen:

- (8) Kuin pesästään paennut lintu on mies paossa kotipaikoiltaan. (Topelius 1944: 15.)

Selvin ero muutoksissa on tietenkin tapahtumapaikan ilmaisu *sija, asuinpaikka ja koti-
paikka*. Huomiota herättävää on myös se, että ruotsinkielisen alkuperäisteoksen vastaa-
vassa sitaatissa on selvennys:

- (9) Såsom en fågel, den från sitt näste wiker, alltså är en man, som från sitt rum (sitt hemland) wiker.
(Topelius 1875: 16.)

Sanan *rum* on selvennetty tarkoittavan tässä yhteydessä koko kotimaata (*sitt hemland*).
Ensimmäisessä suomennoksessa 1876 Bäckvall on tehnyt samanlaisen selvityksen (*koti-
maastansa*), mutta myöhemmistä laitoksista se on poistunut. Manninen puolestaan näyt-
tää tehneen ennemminkin suoraa Topeliuksen käännöstä kuin käyttäneen varsinaisesti
Raamattua.

Vastaavasti edellä mainitussa kohdassa, jossa Bäckvall käyttää Vanhaa
Kirkkoraamattua, ”Älä siirrä takaperin entisiä rajoja, jotka esi-isäs tehneet ovat.”
(Sananl. 22:28), Mannisen versiossa muotona on ”Älä siirrä ikivanhaa rajaa, jonka isäsi
tehneet ovat!” (Topelius 1915: 4). Varsinaisina eroina ovat siis *entinen – ikivanha* sekä
esi-isät – isät. Vuoden 1933 *Raamatun* suomennoksessa kohtaa on hieman muokattu:
”Älä siirrä ikivanhaa rajaa, jonka esi-isäsi ovat asettaneet.” *Entiset rajat* ovat siis muut-
tuneet *ikivanhoiksi*, mutta *esi-isät* ovat säilyneet. Mielenkiintoista on se, että ruotsin-
kielisessä alkuperäisversiossa sitaatti oli ”Flytta icke de gamla rämärken, som dina fäder
gjort hafwa.” Rajat olivat siis *gamla* ’vanhat, entiset’ ja tekijöinä olivat *fäder* ’isät’,
kuten Otto Mannisen versiossa. Vaikuttaa siis siltä, että toimittaessaan *Maamme kirjaa*
Manninen on käyttänyt lähteenään teoksen ruotsinkielistä versiota ja kääntänyt
raamattusitaatitkin siitä itse eikä ainakaan sitovasti käyttänyt aikanaan jo vanhaa
suomenkielistä *Raamattua*.

Tätä tukeva hyvin samantyyppinen tapaus on myös ”Kesäyön kirkkaus” -alaluvun
motto, jonka Topelius on ilmoittanut lainatun psalmista 104 ja joka ruotsinkielisessä
versiossa on ”Ljus är Guds klädnad.” (Topelius 1875: 73). Bäckvallin käänöksessä se
on Vanhan Kirkkoraamatun muodossa ”Sinä (Jumala) puetat itses valkeudella kuin
vaatteella” (Topelius 1878: 68), joka on muodoltaan hyvin toisentyypinen. Mahdol-
lisen epäselvyyden välttämiseksi suomennoksessa on käytetty suluissa selvennystä siitä,
että ”Sinä” tarkoittaa Jumalaa eikä lukijaa. Otto Manninen on vuoden 1915 laitoksessa
puolestaan kääntänyt sitaatin suoraan Topeliuksen ruotsinkielisestä versiosta: ”Valkeus
on Jumalan vaate.” (Topelius 1915: 71).

Valitettavasti käytössäni ei ole ollut 1800-luvun puolivälin jälkeistä ruotsinkielistä *Raamattua*, mutta näyttää siltä, että tässä tapauksessa Topelius itsekin ei ole käyttänyt varsinaista *Raamattu*-versiota vaan sen tulkintaa. Ainakin 1900-luvun alun *Folkbibeln* noudattaa samaa tyyliä kuin suomalainen Vanha Kirkkoraamattu: ”Du höljer dig i ljus såsom i en mantel, du spänner ut himmelen såsom ett tält”. Tätä Topeliuksen tyyliä ei siis ole vanhemmassa *Maamme kirjassa* huomioitu, mutta Manninen on vuoden 1915 laitoksessa kääntänyt sen suoraan Topeliuksen tekstistä. Vuoden 1944 versiossa on palattu varsinaiseen raamattusitaattiin eli vuoden 1933 *Pyhän Raamatun* asuun.

Kaikissa sitaateissa ei ole kuitenkaan tapahtunut isoja muutoksia. Sitaattien muutoksista äärimmäisenä esimerkkinä voidaan pitää ”Suomen kansasta” -alaluvun lopetuksena käytettyä psalmin 33 sitaattia, jossa Manninen ei ole muuttanut lainkaan vanhempaa muotoilua:

- (10) Autuas on se kansa, jonka Herra on Jumala; se kansa, jonka Hän itsellensä on perinnöksi valinnut. (Topelius 1915: 133.)

Vastaavat *Raamattu*-versiotkaan eivät ole juuri muuttuneet ajan myötä: ”Autuas on se kansa, jonka Herra on Jumala, se kansa, jonka hän on perinnöksensä valinnut!” (*Biblia* 1853) ja ”Autuas se kansa, jonka Jumala Herra on, se kansa, jonka hän on perinnöksensä valinnut!” (*Pyhä Raamattu* 1938).

5 Sitaattien voimakas muuttuminen

Eräissä tapauksissa sitaattitekstit ovat kuitenkin eläneet varsin paljon. Esimerkiksi ”Maamme alku” -alaluvun lopetuksena on käytetty sitaattia Pietarin kirjeestä (2. Piet. 3:5):

- (11) Taivaat olivat muinen ja maa vedestä, joka vedessä Jumalan sanan kautta seisoo. (Topelius 1878: 19.)

Se on tässä *Maamme kirjan* ja Vanhan Kirkkoraamatun muodossaan hieman hämärä. Ihan suoraan ei selviä, miten maa on muodostunut vedestä ja miten se rinnastuu taivaiden muinaisuuteen. Manninen on kääntänyt sitä selvemmäksi, mutta ei varsinaisesti noudata ruotsinkielisen versionkaan muotoa:

- (12) Taivaat olivat Jumalan sanan voimasta ikivanhastaan olemassa, ja samoin maa, vedestä ja vedellä rakennettu. (Topelius 1915: 19.)

- (13) Himmel var i urtiden och jord af watten och genom watten till stånd kommen genom Guds ord. (Topelius 1875: 20.)

Mahdollisesti selventävyyden takia vuoden 1944 versiossa koko jae on otettu mukaan poiketen alkuperäisestä ja aiemmista suomennosversioista:

- (14) Sillä tietensä he eivät ole tietävinään, että taivaat ja samoin maa, vedestä ja veden kautta rakennettu, olivat ikivanhastaan olemassa Jumalan sanan voimasta. (Topelius 1944: 22.)

Mielenkiintoinen tapaus on myös ”Suomen rauta” -alaluvun lopetuksena käytetty toinen psalmin 104 sitaatti, jossa Manninen on selventänyt vanhaa sitaattia. Myöhempi *Raamattu* on samoilla linjoilla Mannisen kanssa. Vuoden 1878 versiossa sitaatti on Vanhan Kirkkoraamatun mukainen:

(15) Hän tekee enkelinsä hengeksi ja palvelijansa liekitseväiseksi tuleksi. (Topelius 1878: 78.)

Tuo vaikuttaa itse asiassa väärinymmärretyltä *Raamatun* käännöksessä, ainakin Mannisen tekemän muunnoksen mukaan:

(16) Hän tekee tuulet sanansaattajoiksensa ja tulen liekit palvelijoiksensa. (Topelius 1915: 82.)

Vaikuttaa siis siltä, että aiemmassa *Raamatun* käännöksessä enkeli muuttuu hengeksi ja palvelijat liekeiksi, mutta Mannisen käännöksessä tuulet (eli henget) muuttuvat sanansaattajiksi (eli enkeleiksi). Vastaavasti liekit muuttuvat palvelijoiksi eikä päinvastoin. Tämä noudattaa myös alkuperäistä ruotsinkielistä sitaattia ja sama merkitys on käytössä myös vuoden 1933 Vanhassa testamentissa: ”Sinä teet tuulet sanasi saattajiksi, palvelijoiksesi tulen liekit.” (*Pyhä Raamattu* 1938). Vuoden 1944 *Maamme kirjassa* tätä sitaattia ei enää ole.

Hieman vastaavanlainen tapaus on Jobin kirjan sitaatti (Job. 38:33), jota Topelius on käyttänyt vanhaa suomalaista astronomia Sigrid Forsiusta käsittelevän alaluvun mottoana. Bäckvallin version ja Vanhan Kirkkoraamatun muoto ”Tiedätkös, kuinka taivas hallitaan?” (Topelius 1878: 324) on täysin toisen rakenteinen kuin Mannisen kääntämä alkuperäistä Topeliuksen tekstiä vastaava ”Tiedätkö taivaan lait?” (Topelius 1915: 319) – ”Känner du himmlens lagar?” (Topelius 1875: 328). Tähän rakenteeseen perustuu myös vuoden 1933 Vanhan Testamentin ja sen myötä vuoden 1944 *Maamme kirjan* versio ”Tunnetko taivaan lait?”, vaikka tietäminen onkin muuttunut tuntemiseksi. Mannisen käännökset ovat siis samoilla linjoilla myöhemmän *Raamatun* kanssa, mutta kyseessä voivat olla pelkästään hyvien aikalauskääntäjien samansuuntaiset menetelmät.

Eräs mielenkiintoinen piirre *Maamme kirjan* raamattusitaateissa on se, että suurin osa niistä on Vanhasta testamentista. Uudesta testamentista on vain yksi alaviitteessä mainittu sitaatti Matteuksen evankeliumista (Topelius 1878: 9). Raamattusitaatit eivät siis tunnu liittyvän varsinaiseen kristinuskoon tai Jeesuksen kertomuksiin. Suurin osa raamattusitaateista onkin psalmeista tai sananlaskuista, joten ne ovat tietyllä tavalla lyyrisiä ja koristeellisia ilmauksia. Toisaalta jotkin sitaatit tuntuvat olevan isänmaallisen ajattelun ytimessä. Esimerkiksi 1600-luvun sotiin liittyvän ”Breitenfeldin tappelu” -alaluvun motto on ”Sodi totuuden puolesta kuolemaan asti, niin Herra Jumala on sotiva sinun edestäs.” (Topelius 1878: 329). Lukijasta tuo saattaa vaikuttaa jopa sotaa lietsovalta ilmaukselta. Sitaatti on säilytetty myös vuoden 1944 versiossa, mutta sotiminen on muuttunut vuoden 1933 *Raamatun* mukaisesti taistelemiseen, mikä hieman lieventää sitaatin voimakkuutta.

(17) Hamaan kuolemaan asti taistele totuuden puolesta, niin Herra Jumala sotii sinun puolestasi. (Topelius 1944: 289.)

Myös Topeliuksen alkuperäisessä versiossa verbinä on *strida* eikä *kriga* (Topelius 1875: 333). Mielenkiintoista on myös se, että tämä sitaatti on itse asiassa Siirakin kirjasta (Siir. 4:32), joka kuului vanhoissa *Raamatuissa* apokryfi-kirjoihin, eli ei Vanhan tai Uuden testamentin osiin. Siitä huolimatta sitä voitiin näemmä lainata koulukirjoissakin.

6 Päätelmiä

Mihin siis päädyin tarkastelussani? Ensimmäisen *Maamme kirjan* suomalaiset toimittajat Johan Bäckvall ja Paavo Cajander eivät kääntäneet Topeliuksen käyttämiä raamattusitaatteja, vaan käyttivät niiden aiempia suomalaisia käännöksiä myös niissä tapauksissa, joissa Topelius ei itse noudattanut aikalaisraamattuaan. Tällöin on selvää, että joissain suomennoksissa Topeliuksen motot ja taustoitukset muuttuivat. Mahdollisesti suomalaiskääntäjät eivät tuolloin edes ajatelleet sitaattiyhteyksien muuttumista, koska *Raamattu* voidaan nähdä yleisenä ajatuksellisena taustana, vaikka tekstit eivät aivan toisiaan vastaisikaan.

Kun Otto Manninen tarttui *Maamme kirjan* uudistamiseen, hänellä on selvästi ollut tarkoituksenaan kääntää nimenomaan Topeliuksen tyyliä. Sen myötä hän ei noudattanut yleisesti suomalaisten *Raamattujen* tekstejä, vaan käänsi tai muokkasi pääasiassa raamattusitaatit suoraan Topeliuksen tekstistä. Tiedossa ei ole, tarjosiko kustantaja tai joku muu tätä periaatetta Manniselle vai oliko se vain hänen oma ideansa. Tähän on joka tapauksessa vaikuttanut se, että suomenkielisten *Raamattujen* uudistusprosessi oli ollut jo pitkään käynnissä. Esimerkiksi vuonna 1913 julkaistiin käännöskomitean Uuden testamentin versio käytettäväksi kirkollisessa toiminnassa. Saattaa siis olla, että Manninen ei tästäkään syystä halunnut enää lainata yli sata vuotta vanhaa *Raamatun* käännöstä, vaan pyrki mieluummin seuraamaan Topeliuksen ajatusmaailmaa.

Kun 1930-luvulla saatiin vihdoinkin julkaistua uudet raamatunkäännökset, ne otettiin käyttöön myös *Maamme kirjan* uusissa versioissa. Tämä saattoi joiltain kohdin erottaa tekstiä alkuperäisestä Topeliuksen maailmasta, mutta toisaalta teosta uudistettiin suuresti muiltakin osin. Topeliusta lienee tässä vaiheessa pidetty vain kirjan klassisena alkuperäistoimittajana, jonka näkemyksiä sai muuttaakin.

Tutkimuksen kannalta mielenkiintoista olisi selvittää, mikä ruotsinkielisten laitosten suhde suomenkielisiin laitoksiin oli 1920- ja 1930-luvuilla. Vieläkö erikieliset laitokset olivat toisiinsa kytköksissä ja millä tavoin? Raamatullisuuden suhteen voisi puolestaan tutkia, minkälainen Topeliuksen hengellisyys on taustoiltaan ja tavoiltaan ja miten hän hyödynsi *Raamattua* oppikirjassaan myös niiltä osin, joissa hän ei suoraan ilmoita siteeranneensa *Raamattua*.

Lähteet

Tutkimusaineisto

Biblia, Se on: Koko Pyhä Raamattu, Suomexi; Alku-Raamattu in Hebrean ja Grekan jälkeen wastauudesta ojettu: Esipuhetten, Lukuin sisällepitoin, Yhtäpitävääisten Raamatun paikkain osotuxen, ja lisättyin Registerein kanssa. Turku: Johan Christoph Frenckell. 1776.

Biblia. Se on: Koko Pyhä Raamattu; Esipuhetten, Lukuin sisällepitoin, Yhtäpitävääisten Raamatun paikkain osotuksen, ja lisättyin Registerein kanssa. Porvoo: P. Widerholm. 1853.

Pyhä Raamattu. Sortavala: Suomen Kirkon Lähetysseura. 1938.

Topelius, Zacharias 1875. *Läsebok för de lägsta lärowerken i Finland. Andra kursen. Boken om Vårt Land.* Helsingfors: Edlund. Saatavissa: <http://maammekirja.fi> [Viitattu 15.1.2019.]

Topelius, Zacharias 1876. *Maamme kirja. Lukukirja alimmaisille oppilaitoksille. 2 jakso.* Suom. Joh. Bäckvall. Helsinki: Edlund. Saatavissa: http://kaino.kotus.fi/korpus/1800/meta/backvall/topeliuksen_maammekirja1876_rdf.xml [Viitattu 15.1.2019.]

Topelius, Zacharias 1878. *Maamme kirja. Lukukirja alimmaisille oppilaitoksille. 2 jakso.* Suom. Johan Bäckvall; tark. Paavo Cajander. 2. painos. Helsinki: Edlund. Saatavissa: <http://maammekirja.fi> [Viitattu 15.1.2019.]

Topelius, Zacharias 1915. *Maamme kirja. Lukukirja Suomen alimmille oppilaitoksille. Toinen oppimäärä.* 21., parannettu painos. Helsinki: Edlund. Saatavissa: <http://maammekirja.fi> [Viitattu 15.1.2019.]

Topelius, Zacharias 1944. *Maamme kirja. Lukukirja Suomen alimmille oppilaitoksille.* Helsinki: Edlund. Saatavissa: <http://maammekirja.fi> [Viitattu 15.1.2019.]

Kirjallisuuslähteet

Puukko, A. F. 1946. *Suomalainen Raamattumme Mikael Agricolasta uuteen kirkkoraamattuun.* Helsinki: Otava.

Kirjoittaja

Suomen kielen tutkija ja tekstikriitikko **Ossi Kokko** (1969–2019) työskenteli Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran yksikössä Edith – suomalaisen kirjallisuuden kriittiset editiot.